

מלצוד הטמאים אי אפשר לו לצוד את הטהורים בלבד. וכתבו אחרונים לפי זה שמותר למכור מינים טמאים כאשר הלוקה לא יקנה ממנו מינים טהורים אם אינו מוכר לו גם טמאים. ומכאן למד זכות בערוך השלחן ק"ז, כו) לבעלי חנויות וסיטונאים שמחזיקים אצלם בין שאר הדברים, מיני קרבי דגים טמאים, כי כיון שעיקר העסק הוא בשביל מאכלים כשרים ומוכרחים להחזיק גם מינים טמאים, שאם לא כן יפסידו בפרנסתם בגלל הדורשים מזה ומזה – הרי זה כ'נזדמנו לו' ומותר.

ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב לה) הורה לאסור לעשות כן בקביעות, ורק אם נזדמן לקוח גדול שאינו רוצה ליקח דברים טהורים אם לא שיספקו לו גם דברים טמאים, יש להתיר לקנות או דברים האסורים ולמכור לו. אבל אין להכין בחנות מינים טמאים כדי שיהא מוכן אצלו שמא יודמן לו קונה כזה.

ט. אם קנה סחורה באיסור בשגגה; בספר ברכת אברהם נסתפק האם מותר לו למכרה שזהו כ'מזדמן', אם לאו – שיש לומר שגם מכירה לבדה בכלל האיסור היא, אלא שהתירה תורה רק כשצד באקראי ולא באופן שקנה בכוונה. ורצה לתלות שאלה זו במחלוקת מהרש"א ומהרש"ל.

ד. וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה; לרבי יוסי הגלילי, בא הכתוב לרבות התר שימוש בחלב אפילו למלאכת הדיוט. [והוצרך להתיר חלב בהנאה לפי שנאמרה בו אזהרת אכילה והייתי אומר הנאה בכלל זה וכדברי רבי אבהו. וכשהותרה נבלה אין החלב בכלל ההתר. ומאותו הטעם אין צריך לימוד לטהר את החלב מטומאת נבלה – שאין החלב בכלל 'נבלה'. מפרשים, עפ"י רש"י ועוד].

לרבי עקיבא [לא הוצרך להתיר בהנאה, ואף לדעת רבי אבהו – כי כשהותרה נבלה הותר חלבה עמה, שהחלב בכלל הברש לדעתו], הוצרך הכתוב לומר שהחלב ראוי לשימוש אפילו למלאכת גבוה, שאינו בכלל טומאת הנבלה. [וכל זה בחלב בהמה טהורה, אבל חלב בהמה טמאה – מטמא טומאת נבלה. משנה עוקצין ג, ט; זבחים ע].

א. יש מי שכתב שלדעת רבי יוסי הגלילי, חלב נבלה טמא בטומאת נבלות, שהרי לא בא הכתוב לטהרו אלא להתירו בהנאה (עפ"י מהרש"א בדעת התוס'. וכ"מ בחדושי הר"ן. ובפנ"י תמה על כך).
ב. חלבים שאינם ב'כרת' ו'בלאו' אלא שנתרבו (מכל) לאיסור, אינם בכלל הכתוב וחלב נבלה... יעשה לכל מלאכה הלכך מטמאים טומאת נבלות (עפ"י מנחת חינוך קמז, ח).

דף כד

מב. מה דרשו בסוגיא מן המקראות דלהלן:

א. וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף.
ב. ואם יותר מבשר המלאים ומן הלחם עד הבקר – ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא.
ג. והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף. והבשר כל טהור יאכל בשר. והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה'...

א. וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף. במה הכתוב מדבר – בחטאת חיצונה שנכנס דמה לפנים, שנפסלה (רש"י – וכרבי עקיבא, אבל ריה"ג אומר: כל הענין אינו מדבר אלא בחטאות הפנימיות, לעמוד בלא-תעשה באכילתם. זבחים פב.).
אמר אב"י (בבאור דרשת התנא): למה לי לכתוב לא תאכל? – אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לכל איסורים שבתורה שנאמר בהם 'לא תאכל', לאסרם בהנאה.

בקדש... באש תשרף – לימד על החטאת (שנפסלה) ששורפים אותה בקודש. והוא הדין לכל פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים (וכל... בקדש... באש תשרף).

א. שאר קדשים קלים, מהתורה נשרפים הם בכל מקום ומדרבנן יש לשרפם לפני הבירה בהר הבית (עפ"י תוס' להלן מט. והקשו על משמעות דברי רש"י שאף בקדשים קלים הוא דין תורה. יש מי שרצה לדקדק בדעת רש"י שהוציא אינו טעון שריפה בקודש מהתורה אלא מדרבנן, שהרי אין פסולו בתוך הקודש. עפ"י אמת ליעקב שם).

ב. לא הצריכו שריפה בקודש אלא בדבר שפסולו בקודש, אך לא בכגון שנמצאת טרפה וכדו' (ע' חו"א בכורות כג, ה).

ב. ואם יותר מבשר המלאים... לא יאכל כי קדש הוא – אמר רבי אלעזר: כל שבקודש פסול בא הכתוב ליתן 'לא תעשה' על אכילתו.

ושרפת את הנותר באש – הנותר בשריפה ואין כל איסורים שבתורה בשריפה. רבי יונתן דרש (כפי מה שמסר ההוא מרבנן) מיתור לא יאכל [שהרי די בשרפת], אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לשאר איסורין שבתורה, לאיסור הנאה. ושרפת את הנותר באש – נותר בשריפה ואין כל איסורים שבתורה בשריפה.

ג. והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף – מה תלמוד לומר 'לא יאכל' [והלא כבר למדנו אזהרת אכילת טמא מלא וטובל לאכל בשעריך מעשר דגנך... ובכרת בקרד וצאנך. וכן אזהרת הנאה נלמדת משם כי הוקשו קדשים למעשר שנאמר בו לא בערתי ממנו בטמא. (עפ"י תוס')] – אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לכל איסורים שבתורה שאסורים בהנאה.

והבשר אשר יגע... – לרבות עצים ולבונה ('והבשר' מיותר לדרשה, או מיתור ו'. עפ"י רש"י). הרמב"ם (פסולי המוקדשין יח, יב) כתב חיוב בלבונה והשמיט עצים. (ע' בחדושי הגר"ח הלוי ואבן האזל שם) בבאור שיטתו).

והבשר כל טהור יאכל בשר – לרבות אימורים שנטמאו (שהאוכלם עובר משום טומאה, מלבד לאו דזרות. רש"י). [כל טהור יאכל בשר, והנפש אשר תאכל בשר... – הניתר לטהורים חייבים עליו משום טומאה, יצא בשר שנטמא לפני זריקת הדם. מנחות כה:]. והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' – לרבות את האימורים שהאוכלם בטומאת הגוף ענוש כרת.

מג. האם לוקים מלקות ארבעים במקרים דלהלן?

א. האוכל מבשר קדשים שנפסלו.

ב. האוכל או נהנה מבשר קודש טמא או ממעשר שני טמא.

ג. האוכל או נהנה מאיסורי תורה, שלא כדרך.

ד. השותה מי-פירות של ערלה.

א. אף על פי שהוזהרו ב'לא תעשה' מלאכול פסולי המוקדשים (ואם יותר מבשר המלאים... לא יאכל כי קדש הוא. ודוקא בקרבנות הראויים לאכילה אילולא נפסלו, להוציא עולה וכדו'. ע' מכות יח; חו"א חו"מ לקוטים כג לדף יח) – אמר רב פפא שאין לוקין עליו משום שהוא 'לאו שבכללות'. [אין בכלל זה פסולים שייחד להם הכתוב 'לאו' בפני עצמו, כגון האוכל מחטאת שנכנס דמה פנימה או

האוכל 'נותר' או 'פיגול' (שהוקש ל'נותר'. תוס'). וכן בשר קודש שיצא חוץ למחיצתו – לוקים עליו (ע' משנה מכות יג ושם יח ועוד).

א. התוס' הקשו מסוגיא במסכת מכות שמשמע לכאורה שלוקים על אכילת קדשים פסולים (וע"ע בתוס' חולין פ: ד"ה ולילקי). והתוס' במכות (שם) כתבו לדחות ההוכחה משם (וכן דעת הרמב"ן שם). ויש מהראשונים שסוברים שלוקים על אכילת פסולי הקודש משום אזהרה זו [והואיל ונתייחד לאו זה לענין נותר ופיגול ללקות עליו, כבר יצא מכלל לאו שבכללות בכל פסולי המוקדשין] (עריטב"א מכות יד: יח. ומאירי שם וכאן).

ב. פסק הרמב"ם (פסולי המוקדשין יח, ג עפ"י הספרי. וע' גם בחינוך קמח) שלוקים על אכילת קדשים פסולים משום לא תאכל כל תועבה. ויש אומרים שזה רק בפסולים שחלו על כללות הקרבן אבל בכגון בשר שנשטמא, אין לוקין משום זה (ע' באור שמה פסוה"מ יח; כתבי הגר"י זכאים לז; חדושי ר' שמואל כאן).

עוד בענין מלקות משום 'לא תאכל כל תועבה' – ע' מנחת חינוך קמח, יד; קמח, ב; תסט; חז"א חו"מ לוקטים כג' לדף יח; אגרות משה או"ח ח"א יד, ב; יז; יו"ד ח"א רד. דין מלקות באכילת בשר קודש קודם וריקה – במכות יד.

ב. האוכל מבשר קדש שנשטמא – לוקה (משנה מכות יג. לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך... ובכרת בקרך...). וכן הדין במעשר שני (בירושלים. ערמב"ם מעש"ש ג, א). וכן הוזהרנו על הנאתם, שהרי נאמר במעשר ולא בערתי ממנו בטמא, והוקשו קדשים למעשר (עפ"י תוס').

מבואר בגמרא שגם האימורים נתרבו לאיסור אכילה בטומאה, הן בטומאת בשר הן בטומאת הגוף [ומצטרפים הם עם הבשר לכזית, לחייב עליהם משום 'טמא'. עפ"י מעילה טו: רמב"ם פסוה"מ יח, כא].

א. יש אומרים שאין לוקים על הנאה בטומאה (ע' רמב"ם מעשר שני ג, א–ב ואבי עזרי שם; השגות הרמב"ן על ספר המצוות שרש ה; צל"ח כאן). ויש אומרים שלוקים (עפ"י פירוש הרא"ש מעשר שני ה, יב).

ב. לכאורה יוצא מסוגיא הגמרא שלפי רבי אבהו וחזקיה שאין למדים איסור הנאה מיתור הכתוב 'לא יאכל' בקדשים, אם כן ישנם שני 'לאוין' באכילת בשר קדש טמא; 'הבשר אשר יגע... לא יאכל' וגם 'לא תוכל לאכול...'. ואולם הרמב"ם פסק שאינו לוקה אלא אחת. ונראה שזהו רק לפי שיטתו שאין לוקין בהכפלת לאוין אלא פעם אחת (עפ"י מנחת חינוך קמח, ב).

ג. הרמב"ם לא הביא חיוב לאוכל אימורים בטומאה אלא בטומאת הגוף. וע' צל"ח שלהלכה אין חיוב משום טומאה לאוכל אימורים טמאים.

ג. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כל איסורים שבתורה אין לוקים עליהם אלא דרך אכילתם – למעט האוכל חלב חי, שפטור. ויש אומרים שרבי יוחנן דיבר על איסורי הנאה, שאם נהנה שלא כדרך הנאתם פטור, למעט הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו שהוא פטור [וכל שכן האוכל חלב חי].

א. הלכה כלשון אחרונה, שגם הנאה שלא כדרך אינה בכלל הנאה לחייב (רמב"ם מאכלות אסורות יד, י; חדושי הר"ן).

ב. יש אומרים שכל דבר הראוי לאכילה, אם נהנה ממנו בדרך אחרת – הרי זה 'שלא כדרך' ופטור, ומכל מקום אסור מהתורה (עפ"י מגיד משנה מאכ"א ח, טז בדעת הרמב"ם). ויש חולקים (ע' שלטי הגבורים כאן ורמב"ן בהשגות לספר המצוות שורש ב. ובמנ"ח פירש באופן אחר שיטת הרמב"ם, שלכך אין לוקים על הנאה, משום 'לאו שאין בו מעשה'. ולדבריו אין מקור לסברא הנ"ל שכל הנאה בדבר הנאכל נחשבת 'שלא כדרך').

ג. נחלקו הראשונים האם אכילה או הנאה שלא כדרך אסורה מדרבנן (ע' בראשונים כאן ולהלן כה. תוס' שבועות כב: וע"ז יב: ובראשונים שם ובקדושין גז; בהגר"א יו"ד קנו, כב; ש"ך קנה סקי"ד) או מותרת [ורק גבי שבת לשון 'פטור' משמע איסור, אבל לא בכל התורה] (ע' מרדכי ואגודה כאן [ומ"מ אדם בריא יזהר]; בהגר"א יו"ד קנה וחזו"א קטז, ו. וע"ע: תוס' כו. ד"ה שאני; כה. ד"ה ותנן; כט: סד"ה אין וקובץ ענינים); משל"מ ושעה"מ יסוה"ת ה. וי"א שיש בדבר איסור תורה (ע' מגיד משנה ולחם משנה מאכלות אסורות ח, טז; ארחות חיים הל' יין נסך ד; משנה למלך יסודי התורה ה, ח; שאגת אריה עד; פני יהושע לעיל כב: [וי"א דהוי כחצי שיעור שאסור מהתורה]. וכתב בשו"ת אחיעזר (ח"ג פג, ד) שזה רק כשעושה מעשה בגוף האיסור ומכלה הדבר בשימוש).

ד. לחולה, אף על פי שאין בו סכנה, מותר לו ליהנות שלא כדרך הנאה (כדלהלן כה. וע' משנה למלך יסוה"ת שם שאפילו לדעת הרמב"ם שאסור מן התורה מותר לחולה).

יש אומרים שלצורך מצוה של רבים לא החמירו חכמים שלא כדרך הנאה (ע' משל"מ שם – בבאור הגמרא להלן כו שהיה ריב"ז יושב ודורש בצלו של היכל שלתוכו עשוי). וי"א שבאיסור הנאה הנובע מקדושה לא גזרו שלא כדרך (עפ"י מאירי להלן כו.).

ה. הקפה חלב בחמה ואכלו – פטור, שהרי זה חלב חי. אכילת בשר עוף חי – נחשבת בגמרא כדרך אכילה כיון שהוא רך. וכן גמיעת דם – נחשבת 'כדרך' (עפ"י תוס' ועוד). ומהר"ם חלאוה כתב שאכילת בשר נבלה חי – אורחיה הוא, ומשמע מדבריו לאו דוקא עוף. (ולכאורה יש להוכיח כן מגמרא להלן מא. אודות אכילת פסח חי. ואפשר שגם התוס' מודים בבשר בהמה צעירה, שבשרה רך. וע"ע באור הלכה תריב ד"ה אכל. ונתבאר במק"א).

ו. יש מי שכתב שבליעה ללא לעיסה נחשבת 'שלא כדרך אכילה'. (תורת חיים חולין קכ). ואולם האחרונים הקשו על כך מכמה מקומות (ע' נוב"ק יו"ד לה. וע"ע יוס"ד חולין קג). ואולם נראה שדברים שאין דרכם להאכל אלא בבליעה, כגון גלויות הניטלים לתרופה, אין הבליעה נחשבת 'דרך אכילתם' (עפ"י מנחת שלמה יז).

ז. יש סוברים שכן נח חייב על אכילת אבר מן החי אפילו שלא כדרך אכילה, כי כשם שלא נאמרו שיעורים לגבי חייב וחיוב אף בפחות מכוית, כן הדין לשלא כדרך (ע' מנחת חינוך טו, ז).

ח. דנו האחרונים במצוות עשה; האם מתקיימת המצוה באכילה שלא כדרך; במשנה למלך (יסוה"ת ה) נסתפק בזה. ובשעה"מ (שם ובהל' מאכ"א ח, ו דף עב ע"ד) כתב להוכיח שאפשר לקיים (וע"ע רש"ש להלן לה).

אמר אביי: הכל מודים בכלאי הכרם שלוקים עליהם אפילו שלא כדרך הנאתם, מפני שלא נאמר בהם 'אכילה'. והוא הדין באיסור בשר-בחלב. [ודעת המקשה היתה לפטור בשר-בחלב כיון שהוקש לנבלה (כה.). ויש סוברים שכן סובר רבא, דלא כאביי. ויש חולקים (ע' מהרש"א; שער המלך יסוה"ת ה; אחיעזר ח"ג פג, ד; אג"מ יו"ד ח"א רכט, ב. ויש שכתבו בדעת כמה תנאים ואמוראים שאין חייבים על בשר בחלב שלא כדרך, משום שנאמר בו 'אכילה' לדעתם. ע' דברי אמת (בענין דברי סופרים ה, דף קיד) בדעת רב אשי, רבי ור"ל].

א. גם האוכל חמץ שלא כדרך אכילתו – פטור (עתוס' כה. כח). ונראה שלא נתרבה חמץ נוקשה ל'לאו' (מג). אלא כשראו לאכילה או כשנהגו בו כדרכו, אך לא כשאין דרך בני אדם לאכול. ואולם אפשר שעל אכילת שאור חייבים מלקות וכתת אפילו כשאוכלו בעינו הגם שאין זו דרך אכילה – כי בכך חייבה תורה, וגזרת הכתוב היא לחייב עליו הגם שאינו כדרך. וכן יש לומר לענין גיד הנשה [למ"ד אין בגידין בנותן טעם] ועלים ולולבים לנזיר (ע' נזיר לד:), וכן אוכל עצים ולבונה של קדש בטומאה (עפ"י חזון איש קכד, לדף כד; קטז, ב. ע"ש. וערש"ש ביצה ז:).

ויש מי שחידש שאין חייבים על אכילת שאור בפני עצמו (מגן האלף לגר"ל מפלאצק). ויש סוברים לאיך גיסא, שחייבים על אכילת חמץ אפילו אינו ראי לאכילת אדם, שהרי גילתה תורה לחייב על שאור (ע' פרי מגדים פתיחה כוללת להלכות פסח ב, ב; תמב, יד בא"א. וכן נקט בשו"ת שבת הלוי ח"א קנב. וכן דייק הרש"ש (ביצה ז: מהכס"מ ריש הלכות חמץ. וע"ע מנחת ברוך מד; אחיעזר ח"ג ה וה"ד יא; צו. וי"א שאכילת שאור נחשבת 'דרך אכילה' כי פעמים הוא נאכל, ולא גרע מבליעה. עפ"י שיעורי הגרשו"א)). ולענין איסור יש אומרים שאפילו חמץ הראוי, אסור מהתורה שלא כדרך אכילתו / הנאתו, משום עשה ד'תשבתו' (עפ"י מקור חיים תמב. וכן נקט בתשובת אחיעזר ח"ד יא. וע"ש צו).

כענין זה יש אומרים [בדעת הרמב"ם] לענין אכילת שקצים ורמשים שהייתם עליהם גם אם אינם ראויים לאכילת אדם (ע' פרי חדש יו"ד קג,א). ויש פוטרם (מגיד משנה מאכלות אסורות ב, כא.

וע' מנחת חינוך קסב, ד ו ז. [וע' גם רעק"א, לענין אכילת גידים ועצמות באבר מן החי].

כתב המנחת-חינוך (ג, ג) שאם עירב עם גיד הגשה דבר מר או הפסידו – פטור, שלא חייבה עליו תורה אלא בעינו, ורק אז נחשב שאכל כדרך אכילתו. וכן משמע מדבריו (שסח,טז) לענין נזיר שאכל חרצנים, שאם עירב דבר מר פטור. וכן הביא (יט,ג) מהפרי-מגדים לענין שאור. ומצד הסברה היה נראה שאין חילוק אם עירב דבר מר אם לא עירב, כי גילתה התורה לחייב אף שלא כדרך.

ב. אפשר שעבודה זרה [ויין נסך] אסורה אפילו שלא כדרך הנאה, אם משום שלא נאמר בה

'אכילה' אם משום חומר עבודה זרה (עפ"י תוס' להלן כו. כח. וע"ז יב: מג: מת: וצ"ע מדוע אביי לא מנה ע"ז עם כלאי הכרם ובשר בחלב. ושם אין בזה חידוש מפני שע"ז אסורה במשהו. עפ"י הגרשו"א). ובדעת הרמב"ם נראה שאין חייבים אלא בכדרך (דברי אמת – בענין דברי סופרים ה, דפים קיד-קטו).

אכילת מעשר-שני בטומאה, שלא כדרך אכילה; המנחת-חינוך (תרט,ב) חכך בדבר.

וכן יש מצדדים לומר שעל אכילת טבל לוקים אפילו שלא כדרך אכילה [הואיל ולא נאמר בו 'אכילה' מפורשת] (ע' תשובת שאגת אריה החדשות, דיני חדש יא; מנחת חינוך רפד,א).

מדברי התוס' (כו.) משמע שזר האוכל תרומה שלא כדרך אכילה – פטור (וכ"כ בחלקת יואב יו"ד ט). ויש מפקפקים בדבר לומר שאם אכל בשוגג אפשר שחייב חומש אלא אם כן הזיק לעצמו באכילתו (ע' מנחת חינוך רפא,ה; קרבן העדה שבת יד,ד; צל"ח ברכות לה.).

ומבואר ברש"י ותוס' בסוגיא שאין איסור בהקדש בהנאה שלא כדרך. ויש חולקים (ע' תוס' סנהדרין פ. ד"ה בשור; אג"מ יו"ד ח"א רכט,ב בדעת הרמב"ם).

האוכל עוף טמא ללא בדיקת סימניו; אפשר שגם אם אכלו שלא כדרך אכילה, עבר על מצות עשה של בדיקת הסימנים (עפ"י מנחת חינוך תע).

האוכל ביום הכפורים שלא כדרך אכילה; בשאגת אריה (עו) כתב שחייב הואיל ולא נאמר שם לשון 'אכילה' אלא 'אשר לא תעונה'. ויש שהקשו וחלקו על כך (ע' נובי"ת או"ח קטו; תוס' רעק"א כריתות ג,ח; כתב סופר או"ח קיא; שואל ומשיב מהדו"ד ח"א נה. וכן נקטו פוסקי זמננו להלכה – ע' שמירת שבת כהלכתה פל"ט הערה עה).

הנאה מן המת שלא כדרך הנאה; במשנה למלך (אבל יד,כא) כתב שאינו אסור מדינא. ורעק"א חולק. וכן הסכים להלכה לאסור בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א רכט).

ג. נראה שהעושה מאכל מאיסורי הנאה האסורים שלא כדרך, אעפ"י שאותו מאכל סרוח מעיקרו

– אסור, מפני שסיבת איסורו בגלל שנוצר מן האיסור ולא מחמת עצמו. וכן יש לומר לענין היוצא מן הטמא, כיון שגדר איסורו הוא משום 'יוצא מן הטמא', כך לי אם הוא ראוי מצד עצמו או סרוח (עפ"י שיעורי הגרשו"א).